

Ринок банківсько-фінансових послуг

Тетяна СІТАШ

**ПРАГМАТИЧНА РОЛЬ
ФІНАНСОВИХ МЕХАНІЗМІВ
У ПАРАДИГМІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ:
ВІТЧИЗНЯНІ ТА СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ**

Резюме

Досліджено прагматичну роль фінансових механізмів у парадигмі інноваційного розвитку на засадах фундаментальних положень вітчизняної науки та практики. Доведено, що ключові параметри сучасного інноваційного розвитку свідчать про стійкі тенденції до зниження ентропії фінансових механізмів держави. З'ясовано, що переміщення акцентів на використання прогресивних технологій, перехід до випуску високотехнологічної продукції й прийняття прогресивних організаційних і управлінських рішень в інноваційній діяльності мають базуватись на принципах інноваційної імперативності й авторитарних механізмів в економічній політиці країни. Констатовано, що інтенсифікацію інноваційних процесів у державі необхідно здійснювати на засадах взаємодії суб'єктів науково-технічної та підприємницької діяльності, зокрема для мінімізації наслідків змін у структурі видів економічної діяльності. Встановлено, що парадигма інноваційного розвитку передбачає формування дієвої фінансової політики держави, основними завданнями якої є активізація інноваційної діяльності суб'єктів господарювання і створення цілісної системи їх фінансового забезпечення з урахуванням ефективного фінансового механізму. Зазначено, що цьому сприятимуть систематизація державного фінансування та стимулювання інноваційного розвитку національної економіки.

© Тетяна Сіташ, 2019.

Сіташ Тетяна, канд. екон. наук, Вінницький технічний коледж, Україна. <https://orcid.org/0000-0002-0690-1534>.

Ключові слова

Інноваційні процеси, фінансово-економічні важелі, фінансове забезпечення.

Класифікація за JEL: G1.

Вступ

В умовах ринкової економіки важливою складовою динамічного зростання та конкурентоспроможності вітчизняної економіки стає утвердження інноваційної парадигми розвитку. Цей напрям дасть змогу державі забезпечити ефективніше використання наявного науково-технічного потенціалу при здійсненні структурно-технологічних змін. Поглиблений курс ринкового реформування на інноваційних засадах і системні перетворення сприятимуть прогресивному піднесенню країни й успішному вирішенню соціально-економічних проблем. Реалії показують, що фінансова політика держави щодо інноваційного розвитку не відображає повною мірою взаємозалежність процесів її фінансового забезпечення, оскільки не функціонує механізм ринкової конкуренції, який стимулював би підприємців фінансувати інноваційні процеси.

Постановка проблеми (актуальність)

Ключовим аспектом розвитку економіки на інноваційних засадах є створення ефективного фінансового механізму. Реалізація інвестиційної політики держави пов'язана з пошуком оптимальних механізмів формування джерел фінансування інвестицій та напрямків підвищення ефективності їх використання. Управління фінансовими ресурсами з використанням інноваційних процесів через інститути й інструменти фінансового механізму дасть змогу стимулювати інноваційний розвиток. У такому контексті виникає необхідність теоретичного обґрунтування і формування цілісного уявлення про

фінансовий механізм у парадигмі інноваційного розвитку, що слугує базою для побудови ефективної фінансової політики держави.

Враховуючи цінність наукових результатів, зазначимо, що чимало питань організаційного, правового, фінансового та інформаційного забезпечення, економічного стимулювання інноваційної діяльності, а також фінансового механізму в парадигмі інноваційного розвитку не вирішено, що зумовлює вибір теми цього дослідження. Водночас недостатньо висвітлено проблему методичних підходів до формування фінансового механізму й інтегральної оцінки ефективності інноваційного розвитку.

Огляд літератури з викладом внесків авторів

Вітчизняна наука і практика висвітлюють питання інноваційного розвитку, пов'язані з пошуком оптимальних джерел фінансових ресурсів, та визначення результативності застосування фінансових важелів. На цьому зроблено акцент у працях вітчизняних науковців: В. Александрової, О. Амоші, Ю. Бажала, О. Барановського, О. Білоцерківця, О. Василика, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Гриценка, А. Даниленка, В. Дем'янишина, В. Денисюка, Б. Кваснюка, М. Крупки, В. Лагутіна, О. Лапко, В. Мельника, П. Мельника, Л. Нейкової, В. Опаріна, Й. Парка, А. Пересади, С. Соколенка, В. Федосова, М. Чумаченка, Н. Чухрай, В. Шевчука, Л. Шаблістої, С. Юрія та ін. Серед досліджень зарубіжних вчених заслуговують на увагу праці М. Арєф'єва, В. Бабуріна, В. Іноземцева, В. Маєвського, В. Мау, Ю. Морозова, Р. Нельсона, Р. Нурєєва, Е. Петерса, М. Романовського, Дж. Стігліца, Д. Тідда, А. Фонова, Й. Шумпетера, Ю. Яковця, Є. Ясіна. Однак вважаємо, що недостатньо розробленими залишаються питання, які стосуються здатності фінансової політики забезпечити інноваційний розвиток держави з урахуванням його іманентних властивостей у нових умовах організації соціально-економічного сьогодення. Відповідно актуалізується необхідність теоретичного осмислення і з'ясування прагматичної ролі фінансових механізмів у парадигмі інноваційного розвитку, чим зумовлюється вибір теми дослідження.

Мета дослідження

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування ефективного фінансового механізму в парадигмі інноваційного розвитку України, висвітлен-

ня основних проблем і окреслення напрямів його вдосконалення, спрямованих на утвердження інноваційної моделі сталого економічного зростання.

У процесі роботи за допомогою методології системного аналізу фінансові механізми в парадигмі інноваційного розвитку досліджено у взаємозв'язку та взаємозалежності. Аналіз визначеної проблеми здійснено із застосуванням багаторівневої концепції, що охоплює спектр різних методів. Багатогранність змісту інноваційного розвитку, який є визначальним для ефективності його фінансового механізму, розкрито з використанням методології теорій самоорганізації, макроекономічного регулювання й еволюційної теорії економічних змін. Концептуальне обґрунтування впливу інноваційних змін на динаміку економічного піднесення та оцінку реалій фінансового забезпечення інноваційного етапу розвитку держави досліджено із застосуванням методів економічного аналізу, серед яких структурно-функціональний, математичного моделювання і статистичної дескрипції.

Виклад результатів дослідження

Формування економіки інтелектуального типу супроводжується низкою тенденцій відповідно до інноваційного розвитку країн світу. Що стосується України, то набуває актуальності проблема переходу на інноваційну модель розвитку, яка є доволі складною й багатогранною та вирішення якої вбачається в інтелектуалізації виробничої діяльності, застосуванні високих технологій, поширенні інновацій у всіх сферах господарювання, розвитку людського потенціалу й ін.

На практиці термін «інновація» часто використовують, наприклад, для назви новоосвоєного виду продукції, який виготовлено за традиційною технологією, але якого не було в асортименті підприємства. У науковій літературі ведуться дискусії щодо понять «інновація», «новація», «нововведення», «винахід» і «відкриття». Термін «інновація» трактують як процес, систему, результат, зміну тощо.

У сучасній економічній літературі подано такі підходи до визначення поняття «інновація»:

- статичний, коли інновація розглядається як «інновація-продукт», що виступає як результат інноваційного процесу та набуває вигляду нової техніки (продукції), технології, нового методу, запровадженого на ринку;
- динамічний, де інновація виступає як «інновація-процес», що охоплює дослідження, проектування, розроблення, організацію вироб-

ництва, комерціалізацію і поширення нових виробів, технологій, принципів на заміну діючих.

Наголосимо, що головним фундатором інноваційних теорій економічного розвитку є австрійський учений-економіст Й. Шумпетер (1883–1950 рр.), який узагальнив теоретичні дослідження. Зокрема, економічну динаміку було виокремлено безпосередньо з процесів створення та впровадження у виробництво нових технологій і нових товарів. До визначення джерел інноваційної теорії економічного розвитку долучився український науковець, економіст-класик світового рівня М. Туган-Барановський. Він дослідив концептуальні підходи до виявлення циклічності економічного зростання. Внутрішні механізми впливу технологічних змін на економічний розвиток охарактеризував Й. Шумпетер, який завершив пошук, розпочатий М. Туган-Барановським, та сформував цілісну інноваційну теорію [12, с. 33].

Вітчизняні дослідники, серед яких Л. Антонюк, А. Поручник і В. Савчук, залежно від об'єкта й предмета дослідження, розкривають інновації:

- як зміни (Й. Шумпетер, Ю. Яковець та ін.);
- як процес (Д. Бессант, К. Павітт, Б. Санто, Б. Твісс, Д. Тідд, українські економісти І. Будникевич, О. Лапко, Л. Нейкова, Д. Черваньов, І. Школа й ін.);
- як результат (Х. Рігс, В. Хіппель, Р. Фатхутдінов, С. Покропивний) [4; 7, с. 66].

Система інновацій є дуже широкою і використовується у будь-якій галузі національної економіки. Узагальнивши погляди науковців, вважаємо, що інновації – це новий фактор виробництва у вигляді наукових, технічних, організаційних, соціальних та технічних новинок, призначений для використання в операційній, інвестиційній або фінансовій діяльності підприємства, що приносить дохід і забезпечує якісні зміни економічного й соціального ефектів.

Модифікація економічної природи інновацій визначила еволюцію зарубіжних досліджень у цій сфері, якими займається ряд авторитетних міжнародних організацій (наприклад, Керівництво Осло [7; 11] або ЮНКТАД (UNCTAD), які аналізують вплив інноваційного розвитку та інновацій на економічне зростання. Так, наприклад, Конференцією ООН з торгівлі та розвитку розроблено індекс інноваційного потенціалу (Innovation Capability Index), який розуміється як сукупність різних ресурсів, необхідних для ефективного інноваційного розвитку. Цей індекс відповідно охоплює індекс технологічної активності (Technological Activity Index) й індекс людського капіталу (Human Capital Index). У першому індексі враховуються такі компоненти, як чисельність науково-дослідного персоналу, видані патенти і наукові публікації з розрахунку на один мільйон жителів країни; у другому – рівень грамотності, рівень охоплення населення середньою та вищою освітою [7].

Інноваційний тип розвитку (Innovation model of development) зумовлений альтернативами застосування прогресивних технологій, модернізацією випуску високотехнологічної продукції, новаціями організаційних і управлінських рішень в інноваційній діяльності щодо мікро- та макроекономічних процесів розвитку – створення технополісів, технопарків, запровадження політики ресурсозбереження, інтелектуалізації виробничої діяльності, софтизації та сервізації економіки. Очевидно, що інноваційний розвиток незмінно пов'язаний з пошуком оптимальних джерел фінансових ресурсів і підвищенням ефективності використання фінансово-кредитних важелів. Проблематику інноваційного розвитку досліджено також Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ), експерти якого підтвердили вплив інноваційного розвитку на зростання конкурентоспроможності країни на світовому ринку, що зумовлено внутрішнім попитом.

В економічній науці також подано ряд досліджень, які підтверджують гіпотезу про тісний кореляційний зв'язок між соціально-економічним та інноваційним розвитком. Зокрема, для цього проводиться статистичний аналіз парних порядкових змінних з метою виявлення кореляції між показниками доходу на душу населення, що розраховується за паритетом купівельної спроможності (ПКС) й індексом інноваційної спроможності (ІІС). Такий кореляційний зв'язок є високим (шкала Чеддока). Звісно ж, важливо, що в індексі науково-технічного потенціалу ВЕФ (technology index), крім традиційних показників інноваційного розвитку (наприклад, витрати на дослідження і розробки), відображено вплив іноземних інвестицій на інвестиційну діяльність місцевих фірм [2; 3].

Міжнародною бізнес-школою INSEAD та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності розроблено також глобальний індекс інноваційного потенціалу (Global Innovation Index), який розраховують як зважену суму оцінок за показниками двох груп:

- умови і ресурси для інноваційного розвитку підприємництва;
- результати інноваційної діяльності у вигляді розвитку технологій та формування економіки знань.

Вважаємо, що для економічного зростання інтеграційного об'єднання, яке базується на інноваціях, і більшої економічної конвергенції країн необхідно забезпечити високий рівень інституціоналізації інноваційних процесів в об'єднанні, наявність ефективної інфраструктури інновацій, а також розвинені ринкові механізми інноваційної кооперації держави й бізнесу.

У зарубіжних країнах інновації стають ключовим фактором соціально-економічного розвитку. За оцінками експертів, від 50% до 95% приросту ВВП у державах отримано за рахунок інновацій, а інноваційною діяльністю зайнято приблизно 25% працездатного населення [3; 4]. Міжнародна практика показує, що якщо у ВВП країни частка інноваційної продукції становить менше,

ніж 20%, то національна продукція втрачає конкурентоспроможність. Наприклад, середньоєвропейський показник дорівнює 25–35%, а в Китаї він сягнув 40%. Питома вага промислових підприємств, що впроваджують технологічні інновації, становить: в Австрії – 60%, у Німеччині – 66%, у Норвегії – 39%, у Фінляндії – 49%, у Франції – 46%. Кількість вітчизняних підприємств, що впроваджували інновації, у 2016 р. дорівнювала приблизно 1400 од., частка таких підприємств у загальній кількості промислових підприємств перевищила 10%, а це нижче (у 3–5 разів) за рівень розвинутих країн [4; 6].

Аналіз шляхів інноваційної діяльності свідчить, що 16,5% підприємств України впроваджували науково-дослідні розробки, 9,3% – придбали науково-технічні розробки, 53,8% – придбали машини, обладнання і програмне забезпечення, 5,8% – придбали інші зовнішні знання, 18,2% – витратили на навчання та підготовку персоналу, 8,4% – здійснили запровадження інновацій на ринку [8]. Так, в економічно розвинутих країнах дослідження і розробки, виконані власними силами, сягають більше, ніж 50%, а на придбання машин та обладнання витрачається менше, ніж 30%, тому видно, що стратегічні орієнтири державних активних підприємств спрямовані на придбання готової інноваційної продукції, а не на розробку власної.

Сьогодні однією з ключових перешкод у реалізації багатьох програм модернізації основних галузей економіки залишається проблема фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні, від створення ефективного фінансового механізму якої залежить розвиток високотехнологічних галузей, виготовлення конкурентоспроможної продукції, збалансування соціального й економічного розвитку регіонів і піднесення національної економіки загалом.

Фінансове забезпечення – це діяльність із залучення, розподілу та використання фінансових ресурсів [9, с. 18]. На практиці воно реалізується через фінансовий механізм як сукупність форм і методів формування та використання фінансових ресурсів з метою задоволення потреб держави, суб'єктів господарювання і населення.

У вітчизняній науковій літературі термін «фінансовий механізм» вживається часто, але трактування його економічної сутності відрізняються.

Зокрема, Г. Г. Кірейцев стверджує, що фінансовий механізм – це сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства [13, с. 62]. До складових елементів фінансового механізму належать: фінансове забезпечення; фінансове регулювання; система фінансових індикаторів та фінансових інструментів, які дають змогу здійснити оцінку цього впливу.

Змістовно розкриває суть цього терміна В. М. Опарін, який вказує, що фінансовий механізм – це сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства [9,

с. 19]. Слід зазначити, що схожі за сутністю тлумачення фінансового механізму подають В. І. Оспіщева й О. П. Близнюк.

У дослідженнях В. Д. Базилевич і Л. О. Баластрик запропоновано таке визначення цього поняття: «Фінансовий механізм – це сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави у процесі створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення».

Водночас О. М. Ковалюк стверджує: «Фінансовий механізм – це система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовуються у фінансовій діяльності держави і підприємств за відповідного нормативного, правового та інформаційного забезпечення, в умовах фінансової політики на мікроекономічному та макроекономічному рівнях» [9, с. 20].

Із наведених вище визначень фінансового механізму випливає, що це поняття характеризується складністю. Вважаємо, що держава або підприємство має розробити фінансову політику, а для її реалізації створюється фінансовий механізм у формі методів, важелів й інструментів, які забезпечують формування потрібних потоків коштів. Вхідні потоки акумулюють дохідну частину фондів, а вихідні – забезпечують цільові витрати; таким чином реалізуються цілі фінансової політики.

У цьому контексті механізм фінансового забезпечення інноваційної діяльності виступає як засіб здійснення фінансового управління на основі нормативно-правового, інформаційно-методичного та організаційного забезпечення, що виникає через пошук, залучення й ефективне використання фінансових ресурсів для розроблення і впровадження інноваційної продукції та послуг.

У 2017 р. інноваційною діяльністю в промисловості займалися 812 підприємства, або 16,2% (у 2013 р. – 1 675, або 15,3%). Промисловими підприємствами впроваджено 3 147 інноваційних видів продукції, у тому числі 565 – нових для ринку, 2 582 – нових для підприємства. Зауважимо, що найбільша кількість інноваційної продукції представлена на підприємствах Тернопільської (27,2% загальної кількості впроваджених видів інноваційної продукції), Запорізької (13,5%), Львівської (8,2%), Харківської (6,4%) областей і м. Київ (14,5%); за видами економічної діяльності – на підприємствах із виробництва машин та устаткування, не зарахованих до інших угруповань (21,7%), паперу і паперових виробів (17,2%), харчових продуктів (12,8%), металургійного виробництва (5,3%). Що стосується інноваційних технологічних процесів (нових чи вдосконалених методів обробки та виробництва продукції), то їх кількість сягала 1 214, найбільше з них впроваджено підприємствами Харківської (17,5%), Сумської (15,3%), Запорізької (9,6%), Дніпропетровської (6,4%) областей та м. Київ (11,8%); за видами економічної діяльності – на підприємствах з виробництва машин і устаткування, не зарахованих до інших угруповань.

вань (25,2%), інших транспортних засобів (12,1%), харчових продуктів (7,8%). Загальна кількість запроваджених інноваційних технологічних процесів дорівнює 457 (маловідходні, ресурсозберігаючі).

У 2013 р. впроваджено 3 237 найменувань інноваційної продукції, задіяних 728 підприємствами, що на 34,3% більше, ніж у 2012 р. Із них нові види приладів, апаратів, устаткування, машин тощо становлять 895 найменувань. Крім цього, інноваційні процеси використали 676 підприємств, з яких 604 – впровадили 2 520 нових чи вдосконалених методів обробки та виробництва продукції, у тому числі маловідходних і ресурсозберігаючих – 514 процесів; 130 – нову чи вдосконалену діяльність з підтримки певних процесів підприємств (закупівель, обліку, розрахунків). У цьому ж році у бізнесі модернізовано організаційні методи 187 підприємствами. У 2017 р. інноваційну продукцію реалізували 540 підприємств на 21,8 млрд. грн., серед таких підприємств 37,3% – в обсязі 10,5 млрд. грн. продукції на експорт. Також значною є кількість підприємств (85,2%) натомість реалізованої нової продукції в обсязі 15,7 млрд. грн.; при здійсненні нововведень 180 підприємств придбали 1 130 нових технологій, з яких 63 – за кордоном. У цьому ж році 1 042 підприємства реалізували інноваційну продукцію в обсязі 41,3 млрд. грн. (3,7% загального обсягу промислової продукції). На експорт інновацій поставлено 375 підприємствами в обсязі 12,1 млрд. грн., 64,5% якого реалізовано у країни СНД.

Виконана кількість робіт вітчизняними науковими організаціями протягом 2017 р. дорівнювала 40,1 тис., з яких дві третини впроваджено у виробництво. Із загальної кількості робіт 9,8% спрямовано на розробку нових видів виробів, 41,7% яких – нові види техніки; 7,3% – нові технології; 2,1% – нові види матеріалів; 5,7% – нові сорти рослин та порід тварин, а також 16,4% – нові методи й теорії, більше, ніж половину яких використано у подальшій роботі. Враховуючи проаналізовані вище дані щодо інноваційної діяльності в державі, визначимо основні фактори, які перешкоджають її розвитку, а саме:

- недостатність фінансової підтримки держави (53,6%);
- економічні ризики (42%);
- відсутність коштів у замовників (33,2%);
- недосконалість законодавчої бази (40,1%);
- недостатність інформації про ринки збуту і нові технології (34,8%);
- значні витрати на нововведення (55,4%);
- брак власних коштів (80,2% досліджених підприємств);
- тривалий термін окупності (37,8%);
- дефіцит кваліфікованого персоналу (22%);

- відсутність попиту на продукцію (15% досліджених підприємств) [6; 7; 8].

Як свідчать дослідження, основним джерелом фінансування інноваційної діяльності в Україні є власні кошти підприємств, хоч залучення фінансових ресурсів для забезпечення інноваційної діяльності на фінансово-кредитному ринку теоретично виглядає привабливим, але у реальності ситуація залишається складною. Це можна пояснити тим, що банки не зацікавлені в наданні ризикованих позик на довгострокових умовах, бо у державі набагато вигідніше здійснювати кредитування споживчих та іпотечних потреб фізичних осіб, оскільки ризик неповернення у цій сфері нижчий, а доходи високі. Варто враховувати те, що іноземні інвестори не зацікавлені у технологічному розвитку конкурента, тому їм вигідно перекупити ідею чи її носія.

Досвід економічно розвинутих країн підтверджує, що визначальний фактор фінансового стимулювання інновацій – це відповідна амортизаційна й податкова політика. Наприклад, у Великобританії, Канаді, США, Франції, Швеції та Японії витрати на здійснення науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт вираховуються з доходу, що оподатковується [5]. Мотивацією підприємств до здійснення інноваційної діяльності стає прискорена амортизація. Так, у Великобританії у перший рік експлуатації списується повна вартість інноваційного обладнання [1]. До того ж набули поширення спеціальні інвестиційні фонди, зокрема у США їх називають «альтернативною американською банківською системою».

Реалізація інноваційно-інвестиційної моделі економіки має базуватись на застосуванні державою комплексу стимулів, зокрема фіскального характеру, оскільки інвестиції в інновації пов'язані з додатковим ризиком, а очікуваний прибуток має його компенсувати. Вкажемо, що деякі форми державної підтримки призначені «здешевити» вартість інвестицій в інновації, а це слугує додатковим стимулом для інвесторів при прийнятті рішень.

Податкові інструменти є невід'ємною складовою частиною податкових систем багатьох країн, серед яких: Бразилія, Китай, Індія, Росія, Сінгапур, Південно-Африканська Республіка та ін. Найчастіше для стимулювання інноваційної діяльності використовують податкові пільги, до яких належать інвестиційна податкова знижка, інвестиційний податковий кредит і дослідницький податковий кредит, через їх привабливість для держави й підприємств, але у вітчизняній практиці не здійснюється застосування таких ефективних фіскальних інструментів, що пов'язано з дефіцитом державного бюджету, складним адмініструванням податкових пільг, непрозорістю їх використання та корупційними зловживаннями.

Реальністю є те, що інноваційне піднесення в Україні відбувається у суперечливих умовах між об'єктивною закономірністю суспільного розвитку (за потреби в науково-технічних досягненнях) і умовами їх одержання й реалізації. Наведемо фактори, що це підтверджують:

- безсистемність та непослідовність інноваційного процесу;
- недостатність усвідомлення важливості розвитку інновацій, зокрема їх мультиплікативного ефекту;
- низький рівень забезпечення економічних умов реалізації інновацій;
- неврахування закономірностей інноваційного розвитку;
- невідпрацьованість стратегій фінансового забезпечення;
- неоптимальність складових систем інноваційного розвитку і його фінансування;
- відсутність регулювання фінансового забезпечення.

Що стосується процесів фінансування наукової й науково-технічної діяльності в державі, то для них характерні недостатні обсяги, нестабільні та значні коливання у структурі джерел.

Фінансова політика має забезпечити в національній економіці сприятливі умови для розвитку потрібного інноваційного клімату і відповідного середовища, що зумовлює необхідність створення фінансового механізму для реалізації інвестицій інноваційного характеру. Тут доцільно вести мову про запровадження єдиної фінансово-кредитної політики, спрямованої на підтримку суб'єктів господарювання, а її реалізація має враховувати такі фактори:

- удосконалення фінансово-кредитної політики;
- формування сприятливого податкового клімату для суб'єктів підприємництва;
- за рахунок бюджетних коштів фінансування державних та галузевих програм підтримки підприємництва;
- залучення коштів місцевих бюджетів для фінансування регіональних програм розвитку і цільових проектів;
- створення умов для діяльності недержавних фондів підтримки підприємництва;
- підтримка розвитку підприємництва за пріоритетними напрямками із заохоченням громадських об'єднань, фінансових організацій тощо.

Визначення курсу на інноваційний розвиток в Україні сприятиме реорганізації економіки на основі піднесення наукомістких виробництв, впровадженню у виробництво прогресивних високотехнологічних процесів, розробці та випуску нової конкурентоспроможної продукції.

Вихідним пунктом при дослідженні парадигми інноваційного розвитку є розгляд процесів акумулювання фінансових ресурсів як основи економічного

зростання. Тут йдеться про можливість здійснення інновацій за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел. З огляду на досвід зарубіжних країн при здійсненні фінансово-кредитного регулювання доцільно впровадити фінансово-кредитні важелі.

Універсальними важелями для інноваційного розвитку вважаємо такі:

- поширення венчурних механізмів застосування нововведень;
- забезпечення сприятливих умов для приватних інвестицій у сферу науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок (НДДКР) й освоєння нових технологій;
- посилення інноваційного потенціалу регіонів на основі активізації використання наявних у них науково-технічних ресурсів;
- застосування світового досвіду розвитку і фінансування інноваційної сфери на засадах стратегії нарощування, запозичення та перенесення, а також технологічних трансферів у національних і міжнародних масштабах.

Досвід розвинених країн показує, що можливим є впровадження методів прямого й непрямого стимулювання інноваційного підприємництва. Пряме стимулювання передбачає дотаційне фінансування та фінансування за цільовими програмами. До непрямих методів належать сприятливий інноваційний клімат і стимулювання новаторства, наприклад, податкові й кредитні пільги, страхування інноваційних ризиків тощо. Проте уточнимо, що в жодній країні ці методи не застосовуються у чистому вигляді. До джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні зараховуємо такі компоненти:

- бюджетні кошти;
- іноземні інвестиції;
- власні кошти підприємств;
- кредитні ресурси.

Наголосимо, що на цьому етапі розвитку інноваційної системи у структурі фінансування інноваційних підприємств переважають власні кошти підприємств, а наступними будуть інші джерела, не заборонені законодавством нашої держави. У 2017 р. частка власних коштів підприємств у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності становила 71,5%, а у 2012 р. – 82,1%, крім цього, спостерігається несприятливий інвестиційний клімат. Частка коштів, виділених державним бюджетом, за аналізований період не перевищила 3% [7; 8]. Тенденції інноваційної діяльності останніх років свідчать про значні проблеми та низький рівень розвитку інноваційної діяльності в державі, що негативно відображається на конкурентоспроможності вітчизняної продукції й розвитку економіки загалом. З огляду на це найважливішим у

фінансово-кредитному забезпеченні є вдосконалення механізму і збільшення обсягів бюджетного фінансування інновацій. Низьку інноваційну активність підприємств підтверджують показники обсягів реалізованої інноваційної продукції. У 2012–2017 рр. цей показник зменшився до 3,2% (для порівняння: в Євросоюзі – 75%). Водночас відбувається зниження рівня наукомісткості продукції у країні, а основна проблема, яка гальмує інноваційну діяльність, полягає у недосконалому системі нормативно-методологічного забезпечення й державної підтримки, тому що тривалий період формування інноваційного законодавства у країні характеризувався фрагментованістю та непослідовністю.

Для покращення існуючої ситуації ми виділяємо такі фактори, що детермінують нерівномірність і сприяють інноваційному розвитку:

- фактори інноваційного характеру, що охоплюють рівень фінансування інноваційної діяльності у країні, особливо НІС та нормативно-правову базу регулювання інновацій;
- фактори загальноекономічного впливу (рівень освіти у країні, рівень і динаміка ВВП на душу населення), тобто необхідно використовувати ресурси зарубіжних країн, зменшувати витрати високотехнологічної продукції й підвищувати конкурентоспроможність НІС.

З метою збільшення обсягів залучених кредитних ресурсів варто провести такі заходи:

- створити ефективну систему інноваційного кредитування (із застосуванням кредитування інноваційного підприємництва під гарантії великих підприємств та зменшенням відсоткової ставки за інноваційними кредитами);
- забезпечити безвідсоткові кредити чи кредити на пільгових умовах малим підприємствам, що займаються науковими розробками;
- враховувати досвід країн з розвинутою економікою, де поширення набувають кредитування й інвестування підприємств, які ризикують невеликою часткою капіталу і сподіваються на багаторазове збільшення вкладених коштів, оскільки невеликі суми дадуть змогу розгорнути діяльність, а в разі досягнення успіху (це стосується інноваційної діяльності) – залучити до фінансового забезпечення підприємства та інші фонди [4; 10];
- розширити ресурсну базу для банківської системи, що дасть змогу використовувати кредитні ресурси на поповнення обігових коштів і реалізацію інноваційних проектів й ін.

До структури кредитних ресурсів доцільно залучати кошти венчурних фондів, як це роблять країни з розвинутою економікою. Венчурне фінансу-

вання дає змогу підприємствам отримувати кошти без обов'язкових економічних гарантій чи застави, як це передбачено банківським кредитуванням.

Для фінансового забезпечення інноваційного розвитку потрібна активність небанківських фінансових посередників, зокрема інституційних інвесторів – страхових компаній, пенсійних фондів, інвестиційних компаній (фондів). Існує об'єктивна необхідність удосконалення державної політики щодо поліпшення фінансування розвитку інноваційних підприємств за рахунок фінансових ресурсів інституцій фінансово-кредитного сектору шляхом:

- покращення структури кредитів через використання пільгових умов комерційними банками, які кредитують інноваційно-інвестиційні проекти підприємств реального сектору економіки;
- забезпечення доступності фінансових ресурсів для підприємств регіону на основі альтернативних схем фінансування (лізингу, факторингу, форфейтингу).

Отже, прагматична роль фінансових механізмів у парадигмі інноваційного розвитку потребує реалізації фінансової політики держави з активізацією інноваційної діяльності суб'єктів господарювання та створення цілісної системи їх фінансового забезпечення. Цьому сприятимуть систематизація державного фінансування та стимулювання розвитку інновацій у національній економіці.

Висновки

У результаті комплексного обґрунтування, узагальнення й аналізу теоретичних аспектів і прагматичних підходів у контексті українських реалій та світових тенденцій щодо фінансових механізмів у парадигмі інноваційного розвитку можемо зробити такі висновки:

1. На основі систематизації методологічних підходів до визначення сутності інновацій крізь призму соціально-економічних тенденцій обґрунтовано, що окреслення перспектив розвитку фінансової системи держави можливе за допомогою моделей економічного піднесення, які враховують інноваційні процеси. Нині відбувається переосмислення ролі інновацій, які не тільки стають джерелом економічного зростання і підвищення добробуту окремих громадян, а й сприяють вирішенню глобальних проблем; реалізація широкомасштабної програми реформування економіки України у стислі терміни потребує залучення значних коштів, але внутрішні джерела фінансування розвитку дуже обмежені та використовуються переважно для підтримки життєво важливих для суспільства сфер економіки. Серед джерел фінансування важливе значення мають інвестиційно-кредитні ресурси розвинених

країн, міжнародних фінансових організацій і приватні капіталовкладення. Необхідність залучення іноземних інвестицій у вітчизняну економіку зумовлена існуванням кризи, для виходу з якої потрібно провести докорінну реструктуризацію економіки та здійснити значні капіталовкладення.

2. Аргументовано, що до основних принципів створення системи фінансування інновацій належать: взаємопов'язаність системи з результативними науково-технічними досягненнями; юридична захищеність способів і механізмів; множинність джерел фінансування; гнучкість системи фінансування щодо змін зовнішнього середовища для максимальної підтримки ефективності.

3. Окреслено основні напрями фінансування інноваційної діяльності, а саме: забезпечення здійснення наукових досліджень; збереження у державі наукової бази та кадрового потенціалу; розробка й освоєння наукомісткої конкурентоспроможної продукції, що приведе до підвищення експорту або зниження імпорту аналогічної продукції.

4. Уточнено, що джерелами фінансової підтримки інноваційної діяльності є: кошти державного бюджету і кошти місцевих бюджетів; власні кошти спеціалізованих державних та комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності; кошти фізичних і юридичних осіб; інші джерела, не заборонені законодавством.

5. Встановлено, що до альтернативних інструментів доступу суб'єктів підприємництва до фінансово-кредитних ресурсів для їх фінансового забезпечення належать: використання коштів за рахунок відшкодування відсоткових ставок за банківськими кредитами; кошти кредитних спілок; фінанси інноваційних проектів суб'єктів підприємництва через інвестиційні фонди й міжнародні фонди; лізингові та форфейтингові операції; мікрокредитування; франчайзингова мережа; бюджетне фінансування.

6. Доведено, що країна як інституційна база розвитку вітчизняної економіки має обрати активну позицію з метою створення відповідних умов для розвитку схем й інституцій і широкого застосування методів непрямой фінансової підтримки. Для цього запропоновано здійснити формування сприятливого податкового середовища, запровадження додаткових преференцій (зростаючі та кумулятивні податкові пільги) й удосконалення основних напрямків фінансово-кредитної підтримки підприємницьких структур з боку держави.

7. Акцентовано, що систему державної фінансової підтримки інноваційного піднесення у провідних країнах сформовано з урахуванням державного устрою, моделі економічного розвитку, традицій регулювання і самоорганізації підприємницької діяльності, стану фінансово-кредитної системи та громадської свідомості. З'ясовано, що в зарубіжних країнах здійснюють пошук і апробацію ефективних інструментів для стимулювання інноваційного

розвитку підприємництва, де увагу зосереджено на фінансово-кредитних інструментах.

8. З урахуванням стану національної економіки та досвіду економічно розвинених країн світу розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення застосування інструментарію фінансово-кредитного регулювання інноваційного зростання країни в умовах євроінтеграції.

9. Констатовано, що реалізація означених змін сприятиме зростанню інноваційної діяльності й формуванню ділового середовища для інноваційного розвитку, посилить конкурентоспроможність, забезпечить ефективне функціонування і закладе міцний фундамент для модернізації та інтеграції України до світового ринку.

Список використаної літератури

1. Hippel V. S high technology trade and competitiveness. Staf-freport. *Department of Commerce*, 2016. March 31. P. 19.
2. Joseph Picard. Small business aid bill stalls in Senate. *International business Times*. URL: <http://www.ibtimes.com/articles/senate-small-business-banks.htm>.
3. Public-Private Partnerships for research and innovation. *An evaluation of Austrian Experience. OECD*. URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/49/17/25717078.pdf>.
4. Krystina P. Danykiv. Theoretical and Methodological Aspects of the Essence of Innovation in the Context of Modern Approaches. *International Association of Organizational Innovation*. URL: <http://soskin.info/ea/2017/7-8/20170712.html>.
5. Друкер П. Бизнес и инновации. М. : *Вильямс*, 2007. С. 58–63.
6. Єпіфанова І. Ю. Аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств у сучасних умовах. *Lviv Polytechnic National University Institutional Repository*. 2016. С. 65–70. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/12433/1/13_65-70_Vis_722_menegment.pdf.
7. Коваль С. Современный экономический рост: результаты исследования и размышления. *Нобелевская лекция. Нобелевские лауреаты по экономике* / ред. Ю. В. Яковця. СПб. : Гуманистика, 2003. 423 с.
8. Наука та інновації. Наукова та інноваційна діяльність. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Луців Б. Л. Теоретичні аспекти фінансово-кредитного механізму. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2014. Вип. 2. С. 17–26.

10. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. Проект Постанови про рекомендації парламентських слухань. URL: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art>.
11. Удовиченко В. П. Зарубіжний досвід венчурного інвестування інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки. *Український журнал прикладної економіки. Економічні науки*. 2016. № 2. С. 115–123.
12. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. Капіталізм, соціалізм, демократія. М. : ЕКСМО, 2007. С. 32–47.
13. Яфінович О. Б. Теорії економічного зростання як методична основа політики інноваційного розвитку в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2017. № 70. С. 60–64.

Стаття надійшла до редакції 27 листопада 2018 р.